

Naar een duurzame begraafplaats

Bureau DaadWerk, maart 2017

Deze checklist duurzaamheid draagt bij aan de bewustwording van kansen en mogelijkheden voor begraafplaatsbeheerders op het gebied van duurzaamheid. Aan de hand van vier aspecten van een begraafplaats (aanleg en beheer van een begraafplaats, de gebouwen en faciliteiten, de uitvaart en het bezoek van nabestaanden) geeft de checklist een overzicht van concrete acties die resulteren in een duurzamere begraafplaats. Op basis van een aantal inspirerende voorbeelden wordt een breed begrip als duurzaamheid, tastbaar en concreet gemaakt, specifiek voor begraafplaatsen. De ervaring leert dat er met beperkte middelen al veel resultaat te bereiken is. Bovendien veel investeringen zijn op korte of middellange termijn terug te verdienen.

Duurzaamheid; wat is dat?

Bij duurzaam ondernemen worden in de bedrijfsvoering afwegingen gemaakt waarin naast de bedrijfseconomische effecten ook de maatschappelijke gevolgen meegenomen worden. Bij duurzaamheid gaat het om een balans tussen mens, milieu en economie (people, planet en profit). Zes concrete duurzaamheidsthema's, die in de checklist terugkomen zijn: het gebruik van hernieuwbare materialen, het vermijden van toxische (giftige) stoffen, het behouden of bevorderen van biodiversiteit, het terugdringen van energieverbruik, eerlijk werk voor eerlijk loon (dit geldt zowel voor medewerkers als voor toeleveranciers) en tot slot, het beperken van transportkilometers bijvoorbeeld door gebruik van lokale materialen.

Kansen voor duurzame begraafplaatsen

Een begraafplaats is vaak een relatief groene plek, met veel potentie om verder te vergroenen. Daarnaast heeft de plek een belangrijke cultuurhistorische waarde. Bovendien het herinneren van overledenen op de begraafplaats en hun geschiedenis, dankzij de aanwezigheid van graven en gedenktekens, draagt bij aan de gemeenschapsband. Zo vervult een begraafplaats meerdere maatschappelijke functies: op sociaal, cultureel en milieu vlak. Deze combinatie van verschillende aspecten van een begraafplaats biedt ruimschoots mogelijkheden voor (het bevorderen van) biodiversiteit en een rijke cultuur en natuur op een bijzondere en vaak redelijk centraal gelegen plek.

1. Aanleg en beheer van de begraafplaats	
Checklist	1. Vergroenen door bodemkwaliteit en biodiversiteit te bevorderen, gecombineerd met veelal extensief groenonderhoud: <ul style="list-style-type: none">○ Meer planten, bijvoorbeeld wilde plantenweides en fruitbomen. Zorg voor afwisseling van wat er bloeit door de seizoenen heen zodat de begraafplaats aantrekkelijk wordt voor mens en dier. Plant meerjarige planten en bomen (en vermijd eenjarige planten);○ Meer inheemse (lokale) flora, passend bij de regio en bodem;○ Meer bodem bedekkende planten, ook bladeren niet afvoeren maar gebruiken als bodembedekker onder struiken bijvoorbeeld (dit is goed voor de bodem en daarmee voor flora en fauna);○ Goed maaien: bij gazons is bemesten dan niet nodig. Bij wilde plantenweides direct na de langste dag maaien en eventueel nog eens eind september. Maaisel een week laten liggen (dan rollen de zaden eruit) en vervolgens afvoeren naar de composthoop;○ Maak eigen compost, voor eigen/lokaal gebruik;○ Werk pesticide-vrij: vermijd chemische bestrijdingsmiddelen;○ Insecten bevorderen, bijvoorbeeld door neerzetten van insectenhôtels;

- Fytoremediatie: natuurlijk reinigen van strooiveld (biologische reiniging door planten);
- Extensief onderhoud: eerst bovengronds afgraven en dit bijvoorbeeld inzaaien met een tijdelijk plantenmengsel. Pas ondergronds ruimen als graf weer gebruikt gaat worden.

2. Vergroenen van paden en parkeerterrein:

- Onderhoudsarme padenstructuur: zorgt voor minder noodzaak tot onkruidbestrijding. Uitgangspunt is acceptabele paden zonder gebruik van chemische middelen;
- Paden van natuurlijk materiaal, zoals gras of paden van halfverharding (grind, leemgrind, split, kleischelpen, stol, steenslag maar ook boomschors en houtsnippers vallen er onder);
- Bestrating van gebruikt materiaal;
- Groenere parkeerplaats in plaats van asfalt (bijvoorbeeld meer gras met eco-raster).

3. Water en irrigatie:

- Irrigeren met eigen water in plaats van besproeien met leidingwater, dat drinkwater is.

4. Gebruik van hernieuwbaar (eigen) materiaal en hoogwaardig inzetten van (rest)materiaal:

- Gebruik van eigen hout (bijvoorbeeld voor een bankje, na voldoende droogtijd);
- Binnenlands hout gebruiken;
- Reststromen scheiden;
- Grondstoffen zo hoogwaardig mogelijk opnieuw inzetten of afvoeren naar een erkend verwerkingsbedrijf.

5. Goed werkgeverschap

- Gezonde werkomgeving met ruimte voor voldoende uitdaging en ontwikkelingsmogelijkheden (bijvoorbeeld, sturen op resultaten waar mogelijk, opleidingsbudget en jaarlijkse persoonlijke evaluatie en vooruitkijken);
- Mensen inzetten met afstand tot de arbeidsmarkt of gebruik maken van sociale werkplaatsen, erkende leerbedrijven en vrijwilligers.

6. Verminderen van licht en energieverbruik:

- Verlichting alleen waar nodig: 's nachts is het niet nodig;
- Waar verlichting nodig is, gebruik duurzame lampen (denk aan LED).

7. Publieksvriendelijke inrichting

- Parkfunctie (voorbeeld van [Moscowa](#));
- Plattegrond en mededelingenbord bij ingang, met informatie over o.a. natuur en duurzaamheid;
- (Drink)watertappunt;
- Voldoende prullenbakken: regelmatig legen en afval gescheiden inzamelen.

8. Gebruik zuinige machines voor onderhoudswerkzaamheden en delven

- Gebruik van elektrokarren (golfkarren) voor mensen die slecht ter been zijn;
- Elektrisch gereedschap in plaats van materieel dat werkt op fossiele brandstof;
- Elektrische onderhoudsvoertuigen (zoals grafdelfmachine en transporters voor grond);
- Geluidsarme machines;
- Bundelen van werkzaamheden: ruimen en graven combineren (efficiënter en minder overlast).

9. Samenwerken met andere partijen

- Scholen en educatieve organisaties, zoals IVN;
- Natuurorganisaties;
- Conservatoria en kunsthuzen.

Voorbeelden van best practices

- [‘Natuur op de begraafplaats’](#) van Bram Galjaard
- [‘Ingroenen van begraafplaatsen’](#) – voor een betaalbaar onderhoud zonder pesticiden’ een voorbeeld uit België
- [Een ecologisch graf](#) – een voorbeeld van begraafplaats Zorgvlied

2. Begraafplaats gebouwen en faciliteiten

Checklist	<p>1. Gebouwen en bouw:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Beperken van energiegebruik: bijvoorbeeld door voldoende en natuurlijke isolatie;○ Energie-neutrale of energie producerende gebouwen: gebruik makende van zonne-energie.○ Verantwoord watergebruik: water opvangen, beperken van watergebruik en vuile en schone water stromen scheiden;○ Duurzaam gebouw: bijvoorbeeld gebruik van hernieuwbare materialen;○ Gezond binnenmilieu: bijvoorbeeld door voldoende ventilatie, gunstige plaatsing gebouw in het landschap en ten opzichte van de zon. <p>2. Vervoer en mobiliteit:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Bereikbaarheid met openbaar vervoer communiceren (op website);○ In overleg met gemeente en lokale vervoersmaatschappij mogelijkheden voor goede verbinding met het openbaar vervoer verkennen, indien die er niet is;○ Elektrische oplaadpaal voor fietsen en auto's;○ Fietspomp. <p>3. Afval</p> <ul style="list-style-type: none">○ Voorkomen en reduceren;○ Scheiden van afval faciliteren. <p>4. Duurzame catering</p> <ul style="list-style-type: none">○ Vegetarisch en biologisch eten;○ Streekproducten;○ Versproducten;○ Kraanwater in plaats van water uit flessen.
Voorbeelden van best practices	<ul style="list-style-type: none">- Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie (NIBE) geeft informatie over het driehoeksvlak van milieu, gezondheid en bouwen/beheren- MVO Nederland geeft informatie over duurzame mogelijkheden van vervoer en mobiliteit- Informatie van de rijksoverheid over afval en basisprincipe van Ladder van Lansink- GreenLeave geeft informatie over tien onderdelen van de duurzame uitvaart waaronder catering

3. De uitvaart

Checklist	<p>1. Klanten informeren over duurzame mogelijkheden, actief advies geven over:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Keuzes over de uitvaart algemeen: zoals kist en/of urn, catering, bloemen, transport rouwstoet. De website van GreenLeave geeft informatie over tien onderdelen van de duurzame uitvaart.○ Ontmoedigen gebruik van lijkzakken: wanneer het lichaam is afgesloten door een lijkzak of kleding wordt de lijkontbinding aanzienlijk vertraagd en ontstaat adipocire-vorming zodat de skeletvorming na tien jaar niet volledig is (kunststof niet-verteerbare lijkzakken zijn verboden bij de wet);○ Natuurlijke en eigen (niet speciaal hiervoor aangeschafte) kleding;○ Wat er wel en niet mee mag de kist in: verschillende natuurbegraafplaatsen hebben hier al goede checklists voor (zie voorbeelden hieronder). <p>2. Grafstenen en monumenten: een herkenningsplaats voor familie en relevant voor geschiedenis:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Benoem welke mogelijkheden er zijn voor natuurlijke monumenten en urnen, zoals een natuurlijk rotsblok of zwerfkei of een vogelhuisje (eventueel financieel sturen door plaatsingsrecht);○ Mogelijkheden van hergebruik van grafmonument;○ Stenen die uit België, Duitsland of Ierland afkomstig (gedolven) zijn. Vermijd stenen die een langere weg afleggen: vanwege transport én sociale omstandigheden waar de stenen gedolven worden en gevolgen voor lokale milieu;○ Stenen die in Nederland bewerkt zijn;○ Hergebruik van grafstenen bevorderen.
------------------	---

3. Vervoer en mobiliteit: zie kopje onder 'de begraafplaats gebouwen en faciliteiten'	
Voorbeelden van best practices	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzame bloemstukken afstemmen met nabijgelegen bloemisten - Samenwerken met steenhouwers voor hergebruik van grafstenen

4. Bezoek nabestaanden	
Checklist	<p>1. Nabestaanden informeren over duurzame mogelijkheden, actief advies geven over:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Grafversieringen van hernieuwbaar materiaal: zoals (meerjarige) planten, houten ornamentjes en tekeningen. Vermijd spullen van plastic en metaal; ○ Bloemen en andere zaken die op enig moment verwijderd moeten worden; ○ Kaarsen. Let op eigen assortiment: navulbaar en duurzaam materiaal. <p>2. Mobiliteit: zie kopje onder 'de begraafplaats gebouwen en faciliteiten'</p>
Voorbeelden van best practices	<ul style="list-style-type: none"> - Ga in gesprek met de winkels om de begraafplaats heen die zich hierop richten: leg uit welke duurzame alternatieven er zijn (wat kan er wel) en leg uit over verpakkingsmateriaal (vermijden van plastic). - Duurzame, navulbare kaarsen (denk met name aan alternatieven voor eenmalig gebruik van aluminium of plastic bakjes (bijvoorbeeld in kokosnoot)) en eventueel van hernieuwbaar en duurzaam geproduceerd materiaal zoals sojawas, palmolie was in plaats van de paraffine en stearinekaarsen.